

Roma Mimarlığı: Ders 20 Transkript

9 Nisan, 2009 [<< geri](#)

1. Bölüm. Yunan ve Roma Döneminde Atina: Giriş [00:00:00]

Profesör Diana E.E. Kleiner: Herkese günaydın. Bu sömestr boyunca birçok kez Roma mimarlığının Yunanlaştırılmasından, Yunan mimarlığının Roma mimarisi üzerindeki etkisinden söz ettik. Ve Yunan hayranı olan iki imparatorun yani Augustus ve Hadrianus'tan ve onların döneminde inşa edilen yapıların antik çağ Atina'sındaki yapılardan esinlendiğinden bahsettik. Atina, özellikle Klasik Çağ'da uygarlığın beşiği ve birçok araştırmacının sıklıkla dile getirdiği gibi, demokrasinin doğduğu yerdi. Tam bir daire çizip Atina konusuna, Atina şehrine tekrar döneceğim. Çünkü, Atina'nın kendisi de koloni haline gelmiştir. Atina'daki Roma yapılarının çoğunun, Augustus ve Hadrianus zamanında inşa edildiğini duymak size şaşırtmayacaktır; zira bu tam, bu iki önemli Yunan hayranı imparatorun beklenecek bir şeydir.

Burada Atina'nın günümüzden harika bir fotoğrafını görüyoruz. Gördüğünüz gibi, bazı antik yapılar çok iyi korunmuş durumdadır. Atina, etrafı dağlarla çevrili bir ova üzerindedir. Bu olağanüstü resimde gördüğünüz gibi, bu şehirde de üç büyük tepe var. Biri tabii ki, ünlü Akropolis. Bu arada, bilmiyorum kaçınız Atina'ya gitti ama biri, hayatta mutlaka gidilip görülmesi gereken on yer adı sıralasa, Atina mutlaka onlardan biri olmalı. Özellikle de, burada fotoğrafın ortasında görülen Akropolis için. Bu büyük tepelerden biri. Diğer, burada en üstte gördüğünüz ve Atina'nın en yüksek tepesi olan Lykavittos (Lycabettus) Tepesi; diğer de, üzerinde önemli bir yapı olduğu için bugün sözünü edeceğimiz Mouseion yani Museler Tepesi. Bu tepe resim dışında kalıyor ama burada, tam benim durduğum yerde.

Bunlar gördüğünüz gibi, Atina'nın üç tepesi. Tepeler, daha ziyade 2. Dünya Savaşı'ndan sonra gelişen şehir tarafından çevrelenmiş. Çoğu 5 – 6 katlı, burada gördüğünüz gibi beyaz boyalı apartmanlar. Ama Akropolis hayranlık uyandıracak bir şekilde şehrin ortasında yükseliyor. Atina şehrinin Neolitik Çağ'da kurulduğunu biliyoruz. Neolitik Çağ'da kurulmuştur. Yani Roma gibi, onun da uzun bir geçmişi var. O zamanki yerleşimin de bu tepeden biri üzerine kurulmuş olması şaşırtıcı değildir. Hangi tepeyi seçmişler dersiniz? Yapıları daha kolay inşa edebilecekleri en düz olanını, yani Akropolis kayalığını seçmişler. Böylece dini yapılarını

Akropolis'e inşa etmişler ve yerleşim zaman içinde bu tepenin etrafında gelişmiş.

Şimdi bu çok ilginç; Roma'yı ve onun ilk zamanlarını düşünürseniz, onun da bir tepe üzerine kurulmuş olduğunu hatırlarsınız. Çünkü tepelik alanlar doğal bir savunma sağlar. Hatırlayacağınız gibi, Roma iki tepe üzerinde kurulmuştu; Romulus Palatinus Tepesi'ne yerleşmiş, Capitolinus Tepesi'ne de Jupiter Optimus Maximus Capitolinus Tapınağı inşa edilmiş ve burası yerleşimin dini merkezi olmuştu. Burada da aynı şeyi görüyoruz. Yerleşim Akropolis'de kuruluyor ama toplantı ve pazar alanları Akropolis'in eteklerindeki vadiye inşa ediliyor. Aynen daha sonra Forum Romanum'a dönüşen alan gibi. O da Roma'da Palatinus ve Capitolinus'un eteklerindeki vadiye kurulmuştu. Yani hem Yunanistan'da hem Roma'da aynı tür bir başlangıç görüyoruz

Bildiğiniz gibi Atina, daha doğusu genel olarak Yunanistan özellikle M.Ö 5. yüzyılda, Perikles zamanında en parlak dönemini yaşadı. Helenistik Dönem'de de gelişmeye devam etti. Fakat M.Ö. 86 yılında Romalı general Sulla tarafından yağmalandı ve Atina Roma kolonisi haline getirildi. Atina'nın surları yıkıldı. Bu tabii ki, Atina tarihinin en önemli dönüm noktalarından biriydi. Araştırmacılar Atina'nın Roma Dönemi yapılarından söz ederken bunların Yunan yapılarının yavan bir türevi olduğunu söylerler. Bu görüşü ders kitabınızda da göreceksiniz. Ward-Perkins Yunanistan'daki Roma yapılarının daha erken dönemin benzer yapılarından yani Klasik ve Helenistik Atina yapılarından nasıl türetildiğini anlatır. Aslında haklı ama bugün göreceğimiz yapıların ya da bu yapıların büyük bir kısmının Klasik ve Helenistik geçmişten türetilip türetilmediğini birlikte düşünmemiz gerekir.

Sadece o açıdan bakarsak, bir noktayı gözden kaçırmış oluruz. Bugün göreceğimiz yapılar, bu coğrafyada bulunan olağanüstü bir mermerle, Yunan mermeriyle yapılmıştı. Bunlardan bazılarında bugün söz edeceğiz. Bu mermer o kadar yüksek kaliteli ki, onunla inşa edilen bir yapının, sadece malzemesi nedeniyle olsa bile mükemmel olmaması biraz zor. Ayrıca bu mermeri şekillendirmekten sorumlu mimarlar, sanatçılar, ustalar yüzyıllardır bildikleri bir işi yapan, dolayısıyla da özellikle mermer işleme konusunda çok deneyimli insanlardı. Yaptıkları, bugün sanırım sizin de göreceğiniz gibi, gerçekten çok güzeldi. Yani bu iki nokta; işin sanatsal kalitesi de çok önemli. Bu mimari eserleri bugün göreceğiz. Bunlardan en azından iki tanesi bana göre, daha önce gördüğümüz her şeyden farklı,

çok çarpıcı yapılardır. Sanırım bunları, kendi ölçülerinde oldukça yenilikçi bulacaksınız. Bu yapıların ikisini de, dediğim gibi bugün göreceğiz.

Atina 1830'larda arkeologlar tarafından kazılmaya başlandı ve bunlar bilimsel kazılardı. Son derece özenle yapılan bu kazılardan başka elimizde, M.S. 2. yüzyılda yaşamış bir yazar olan Pausanias'ın, P-a-u-s-a-n-i-a-s, tüm Yunanistan'ı gezerek gördüğü her şeyi anlattığı, bir tür Yunan ve Roma eserlerinin rehberi niteliğindeki eseri bulunuyor. Bu 2. yüzyılda ilk elden yapılan tanımlamalarla 1830'lardan beri sürdürülen kazılar birleştiren, sadece kalıntısı olan yapılar hakkında değil, bir zamanlar orada olan yapılar hakkında da mükemmel bilgi sahibi olabiliyor, hem Yunan hem Roma dönemi yapılarının kimliklerini, işlevlerini de öğreniyoruz. Bugün şehrin, özellikle Roma Dönemi'nin rekonstrüksiyonunu yaparken her iki kaynaktan da yararlanacağız.

Burada gördüğünüz gibi, Akropolis'in üzerinde bir dizi Yunan yapısı var; bunları biraz sonra göreceğiz. Bunların arasında M.Ö. 5. yüzyılda yapılmış olan giriş binası yani Propylaea; tabii, ünlü Parthenon; küçük bir Athena Nike Tapınağı ve burada derslerde ayrıntılı olarak gördüğümüz tek yapı olan Erechtheion var. Bu da bir M.Ö. 5. yüzyıl yapısı. Burada, bu olağanüstü fotoğrafta gördüğünüz Erechtheion'un M.Ö. 421 – 406 yılları arasında inşa edildiği tahmin edilmektedir. Bu yapı, sadece M.Ö. 5. yüzyıl Yunan mimarlığının inanılmaz bir örneği olduğu için değil, aynı zamanda Atina'yı ziyaretleri sırasında Augustus ve Hadrianus'u, aslında tüm Romalıları etkilemiş olduğu için de çok önemli bir yapıdır. Bunun nedeni hatırlayacağınız gibi, burada resimde gördüğünüz Karyatidli Portiko'ydu. Karyatidli Portiko'nun Augustus ve Hadrianus üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Karyatidli Portiko'yla ilgili biraz daha konuşmadan önce, yapının geri kalanından kısaca bahsedelim. Gördüğünüz gibi, sütunlar İon düzeninde. Bu çok zarif volütleriyle İon düzenin özellikle çok şık ve güzel bir versiyonu. Burada kullanılan malzemeyi de görüyorsunuz. Burada göremediğiniz temel yapısında kullanılan malzeme. O malzeme poros olarak biliniyor. Erechtheion'un ve bugün göreceğimiz yapıların çoğunun temeli bu taştandır. Ama en önemlisi yapıların çoğunda duvarlar ve sütunlar Yunanistan'daki Pentelikon Dağı'ndan çıkarılan Pentelikon mermerinden yapılmıştır. Hem Yunan hem Roma döneminde inşa edilen yapıların birçoğunda bugün göreceğimiz gibi, bu mermer kullanılmıştır. Bu mermerin özelliği ışıltılı beyaz bir renge sahip olmasıdır. Beyazlığı parlak Ege güneşinin ve mavi gökyüzünün altında gerçekten kör edicidir.

Ünlü Karyatidli Portiko'ya gelince; hatırlayacağınız gibi, hem Augustus hem Hadrianus Atina'yı ziyaret etmişti. Her ikisi de bu anıtı gördü. Augustus zamanında Erechtheion bakımsız bir durumdaydı ve yapıya hayran olan Augustus onarılmasına karar verdi ve kendi mimarlarını ve ustalarını bu iş için Atina'ya gönderdi. Onlar da karyatidleri onarmakla kalmayıp, çok kötü durumda olan birinin yerine de tamamen yenisi yaptılar. Sanırım şu, sağ arkada olan. Onarım sırasında heykellerin alçı kalıplarını da çıkarıp bunları Roma'ya getirdiler. Ve hatırlayacağınız gibi, bu kalıpları Roma'da yaptıkları karyatidler için model olarak kullandılar.

Bu Akropolis'dekilerin önden bir görüntüsü. Hatırlayacağınız gibi, Roma'da Augustus Forumu'nun ikinci katında küçültülmüş kopyaları kullanılmıştı. Erechtheion modellerine dayanılarak yapılan bu kopyaları da anımsayacaksınız. Atina'dakilerle aynı boyda olan bu örnekler, Hadrianus'un Tivoli'deki villasında, Canopus kenarındaydı. Her iki imparator da yani hem Augustus hem Hadrianus bu sanat eserlerine hayran olmuş ve bunları kendi yapılarında kullanmışlardı; Augustus Roma'da bir kamu yapısında, Hadrianus ise Tivoli'deki özel villasında.

Hatta, Herodes Atticus'un Annia Regilla için M.S. 2. yüzyılda Roma'da, Via Appia'da yaptırdığı tuğla mezarın yakınında bulunan ve bu mezar için yapıldığına inandığımız iki kadın figürünün kökeni de bu karyatidlerdir. Bunlar kopyadan ziyade bir çeşitlemedir. Ama gördüğünüz gibi, bunlar da karyatid kökenlidir. Yani Erechtheion Augustus'u ve Hadrianus'u büyülemiş, Roma'da birçok yapıya esin kaynağı olmuştur. Bugün bu yapının, aynı imparatorların yani Augustus ve Hadrianus'un Atina'da yaptırdığı yapıları da etkilemiş olduğunu göreceğiz.

2. Bölüm. Augustus ve Atina Akropolis'i [00:13:09]

Atina'ya geçmeden önce sizi başka bir şehre, yine Yunanistan'da bulunan Eleusis'e, E-l-e-u-s-i-s, kısa bir geziye götürmek istiyorum. Çünkü karyatidler hakkında ve Roma ile Atina arasında daha Ceasar zamanında başlayıp Augustus zamanında devam eden önemli bir değiş tokuş hakkında bir noktaya daha değinmek istiyorum. Augustus mimarlarını buraya gönderiyordu ama bunların gidip geldiklerini ve Augustus zamanında Roma ile Yunanistan arasında hem inşaat teknikleri hem mimari fikirler alanında önemli bir alışveriş olduğunu düşünüyoruz.

Eleusis'in günümüzden bir görüntüsü. Atina'dan çok uzak olmayan, dağlık bir kasaba. Burada bulunan Demeter Kutsal Alanı nedeniyle Yunan çağlarında çok iyi bilinen, çok önemli bir yerdi. Çünkü burası Tanrıça

Demeter'in, Eleusis'den dolayı Eleusis Mysterleri olarak adlandırılan gizemli dininin merkeziydi. Eleusis Mysterleri'ne katılmak için dünyanın her tarafından insanlar geliyordu; buna bağılı olarak şehir, Klasik ve Helenistik dönemlerde gelişti. Şehir Caesar ve Augustus zamanında, hatta M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda da önemini korudu. Zaman içinde Romalı imparatorlar, generaller burada yapılar inşa ettirdiler. Tabii, bu işlerde kendi mimarlarını görevlendiriyorlardı ama onlar da Yunanistan'daki meslektaşlarıyla birlikte çalışıyorlardı.

Burada yapmaya karar verdikleri işlerden biri, Demeter Kutsal Alanı'nına iki kapı; bir iç kapı, bir de dış kapı eklemektir. Daha büyük olan dış kapı M.S. 2. yüzyılda, Antoninuslar zamanında inşa edildi. Ama küçük olan iç kapı M.Ö.50 yılında yapılmıştı. Elimizde bunun nasıl bir yapı olduğunu anlamamıza yetecek miktarda kalıntı var. Roma ile Yunanistan'ın bu dönemdeki ilişkisini vurgulamak üzere bu yapıdan kısaca söz etmek istiyorum.

Burada bu kapının cephelerinden birini görüyoruz. Kapı, aslında iki cepheli, burada sütunlarıyla, oldukça geleneksel alınlığıyla cephelerden birini görüyoruz. Metop ve trigliflerde gördüğünüz gibi, buğday demetleri ve *cistae*, c-i-s-t-a-e, yani sepetler var. Bunlar Eleusis Mysterleri ve Demeter tapınımı ile ilgili betimlemelerdir. Burada bizim için önemli olan – bu rekonstrüksiyona görmeniz biraz güç olabilir – ama bizim için burada ilginç olan başlıklardır. Çünkü bunlar, daha önce de bir örneğini gördüğümüz zoomorfik başlıklardır. Bu tip başlıklarda spirallerin yerini akanthus yaprakları arasından çıkan hayvan başları almıştır. Perdenin solunda, Eleusis'den korunagelen bir örnek görüyoruz. Pentelikon mermerinden yapılmıştır. Akanthus yapraklarını ve bunların arasından çıkan boğa başını görüyorsunuz. Akanthus yaprakları arasından çıkan bir boğa protomu. Bu size, sömestr başında gördüğünüz bir şeyi hatırlatmış olmalı. Bu başlığın nereden olduğunu hatırlayanınız var mı? Hepinizin bildiğini biliyorum.

Öğrenci: Forum Transitorium.

Profesör Diana E. E. Kleiner: Forum Transitorium değil, hayır. Augustus Forumu. Bu başlıklardan Augustus Forumu'nda vardı; bunlarda akanthus yaprakları arasından çıkan pegasuslar kullanılmıştı. Burada akanthus yaprakları arasında hayvan motifi kullanma fikrinin görüldüğü, biri Caesar, diğeri Augustus Dönemi'ne ait olan iki örnek var, bunlar am olmasa bile

kabaca çağdaştır. Bu da bize, Caesar ve Augustus dönemlerinde Atina ile Roma arasında bir fikir alışverişi olduğunu düşündürmektedir.

Kapının öteki yüzüne bakarsak, bu düşünceyi doğrulayacak bir başka özellik daha görürüz. Bu cephede zoomorfik başlıklı sütunların yerini karyatidler almıştır. Burada gördüğünüz gibi, bunların kolları yukarı kalkmış yani bunlar Erechtheion portikosundakilerin bir kopyası değil, bir çeşitlemesidir. Ama bunlar da karyatid. Başlarının üstündeki başlığı taşıyorlar. Yunanistan'ın Romalılaştırma süreci Sulla'nın M.Ö. 86'daki yağması başlamıştı ve bölge 50'lerde çoktan koloni haline getirilmişti. Yani bölge Caesar ve Augustus zamanında artık Romalılaştırılmış olmasına rağmen fikir alışverişi devam ediyordu ve bu evrede karyatidlerin etkisi o kadar güçlüydü ki, kendi ülkelerinde, Yunanistan'da bile kopyaları üretiliyordu.

Buradan itibaren dersin geri kalan kısmını Atina'ya ayırmak ve konuya Akropolis'le başlamak istiyorum. Bu, Akropolis'in günümüzdeki halini gösteren çok ilginç bir Google Earth görüntüsü. Bu, antik yapı kalıntılarının 3 boyutlu versiyonu. Burada sözünü ettiğimiz yapıları görüyoruz. Girişi buradan, M.Ö. 5. yüzyıl Yunan Propylaea'sından yani giriş kapısından. Buradaki en büyük yapı olan Parthenon; Dorik bir yapı. Solda gördüğünüz Erechtheion. Arkada da bir müze; kısmen yeraltında olduğu için basık görünüyor. Burada karyatidlerin orijinalleri ve başka birçok heykel var. Bugün portikoda gördüğünüz heykeller, müzedeki orijinalerin kopyası. Akropolis'de bulunan diğer birçok heykel de burada.

Akropolis'in yamacında gördüğünüz ise, daha önce sözünü ettiğimiz, Yannis konserinin yapıldığı Herodes Atticus Odeionu. Burada da bir tiyatro görüyorsunuz. Bu ilginç bir yapı çünkü Nero zamanında yapılmış olduğu tahmin ediliyor. Hatırlayacağınız gibi, Nero Olimpiyat Oyunları'nda yarışıyordu ve bu amaçla Atina'ya da gelmişti. Nero Yunan hayranı imparatorlardan biri olarak tanınmasa da, zamanında Yunanistan'da bir yapı inşa edilmiş olması pek şaşırtıcı değil.

Romalıların burada Augustus zamanında neler yaptıklarına bakalım. Augustus Akropolis'e gelip portikonun onarımı için mimarlarını buraya göndermeye karar verdiği zaman alınan bir diğer karar da buraya küçük bir kült binası; bir Augustus ve Roma Tapınağı'nın inşa edilmesi idi. Bunu Parthenon'un arka sol köşesine yakın yapmaya karar verdiler. Burada görmek çok zor ama Parthenon'un en üst kısmında, onunla müze arasındaki şu küçük yuvarlak yapı. Birazdan bunun ayrıntısını

göstereceğim. Bu yapıyı sıfırdan yaptılar. Fakat bir de hemen girişte, Propylaea'nın hemen sağında bulunan Helenistik bir dikmeyi bir Roma anıtına dönüştürdüler. Önce bu iki yapıdan söz etmek istiyorum.

Bu yine Google Earth'den. Bu 3 boyutlu fotoğrafta Parthenon'u ve Erechtheion'u görüyorsunuz. Parthenon'un hemen köşesindeki, küçük yuvarlak halkayı görebiliyor musunuz? İşte o Augustus ve Roma Tapınağı. Aslında bu kadar küçük olması çok dikkat çekici; bana öyle geliyor ki bu, Augustus Yunan Akropolis'inde kendisi ve Roma için bir tapınak yaptırmak, burada bir varlık göstermek istemiş olmasına rağmen bunu son derece alçakgönüllü ve saygılı bir biçimde yapmış olduğunu göstermektedir. Çok daha büyük bir yapı inşa ettirebilirdi ama yapmamayı yeğledi ki, bu Augustus ve onun Yunan kültürüne olan derin saygısı hakkında bir ipucudur

Burada bu tapınaktan geriye kalanları gösteren iki resim görüyoruz. Aslında epey kalıntı var. Ayakta değiller ama burada sütun kaskalarını, kavisli entablatur ve arşidrav parçalarını, daha başka yapı elemanlarını kolaylıkla görebiliyorsunuz. Aralarında başlıklardan biri de var. Bunun yuvarlak bir yapı olduğunu tekrar belirtelim. 9 tane İonik sütunu vardı. Tümüyle taştan yapılmıştı ve eğimli bir çatısı vardı. Bu yeniden canlandırmada tapınağın tam olarak nasıl bir yapı olduğunu ve Parthenon'la kıyaslandığında ne kadar küçük kaldığını görüyoruz. Bu, Augustus ve Roma Tapınağı. M.Ö. 27'den sonra inşa edilmiş ve gördüğünüz gibi İonik başlıkları ve eğimli bir çatısı var.

Kalıntıları tekrar görüyoruz. Burada korunagelen İonik başlıkları görüyoruz ve bunları Atina Akropolis'indeki Erechtheion'un İon başlıkları ile kıyaslarsak, bu ikisi arasında büyük bir benzerlik olduğunu görürüz. Bunun nedeni neredeyse kesin olarak bilinmektedir. Augustus'un mimarları Erechtheion'un restorasyonu ile uğraşıyorlardı. Sadece karyatidlerden değil, yapının tamamından, mermerin kalitesinden, tepesindeki volütleriyle son derece çekici olan İon sütunlarından da etkilendiler. Ve hiç de şaşırtıcı olmayacak bir şekilde, Augustus ve Roma Tapınağı'nın başlıklarını işlerken bunları model aldılar.

Sanırım, bu aynı zamanda, onların Yunan eserlerine olan saygısını ve M.Ö. 5. yüzyıl yapıları ile Augustus'un imparator olmasından hemen sonra burada inşa edilen Roma yapıları arasında bir diyalog kurmak istediklerini gösterir. Erechtheion'un yapımında kullanılan bir başka malzemeden daha söz etmek istiyorum. Temellerde poros, duvar ve sütunlarda Pentelikon

mermeri kullanıldığını söylemiştik. Ama buraya bakarsanız; frizde kullanılan mermerde hafif bir mavilik olduğunu görürsünüz. Bu Eleusis mermeridir. Yunanistan'da Eleusis'de çıkarılan hafif mavi tonlarında bir mermer. Burada Erechtheion'da o da kullanılmış.

3. Bölüm. Agrippa'nın Atina'daki İnşaat Projeleri [00:24:56]

Roma ve Augustus Tapınağı'nın sıfırdan yapıldığını söylemiştim. Yerinde daha önce bir şey yoktu ve Augustus zamanında buraya yeni bir yapı olarak inşa edilmişti. Ama Akropolis'de zaten var olan ve Roma Dönemi'nde Romalılaştırılan bir yapı olduğunu da belirtmiştim. Burada onu görüyoruz. Burada, bu turist grubu ile birlikte Akropolis'e girmek üzereyiz. Fazla dik olmayan bu merdivenleri çıkıyoruz. M.Ö. 5. yüzyıl Propylaea'sına girmek üzereyiz. M.Ö. 5. yüzyıl Yunan mimarlığının Dor sütunlarına, metop ve trigliflerine dikkat edin.

Bunun yanında bu dikmeyi görüyoruz. Bu çok ilginç bir dikme. Son derece göze çarpıcı. Akropolis'e geldiğinizde ilk gördüğünüz o oluyor. Bunu yaptıran fark edilmek istiyordu, bu kesin. Bunu yaptıranın Helenistik bir kral olduğunu biliyoruz. Pergamon Kralı II. Eumenes, E-u-m-e-n-e-s . Pergamum veya Pergamon yani Latince veya Yunanca, nasıl isterseniz. Bunu M.Ö 178 yılında kendisi için yaptırmış. Bu dikmenin amacının üzerine heykel koymak olduğunu anlamışsınızdır. Burada yine dikmeyi görüyoruz. Şeklini görüyorsunuz. Basamaklı bir kaidesi var ve yukarı doğru daralıyor. M.Ö. 2. yüzyılda bunun üstünde Pergamon'lu II. Eumenes'in bir heykeli olduğunu hayal edebilirsiniz.

Bu, M.Ö. 1. yüzyılda Augustus'un yakın çocukluk arkadaşı, sırdaşı, sağ kolu ve aslında damadı olan Marcus Agrippa buraya Eumenes'in heykeli yerine kendi heykelini koymaya karar verdiği zaman değişti. Böylece bu Helenistik Yunan anıtı Agrippa onura yapılmış bir Augustus Dönemi anıtına dönüşmüş oldu. Agrippa'nın doğuda onurlandırılmış olmasına şaşmamak gerek, çünkü doğuya yapılan askeri seferlere katılmıştı. Sömestrin başında değindiğimiz gibi, sadece Roma'da yapılar inşa ettirmemiştir, burada da adını taşıyan Agrippa Hamamı'nı yaptırmıştı. Fazla kalıntısı olmadığı için o yapıdan söz etmeyeceğiz. Söylediğimiz gibi, Pantheon'u yani ilk Pantheon'u da onun inşa ettirdiğini Hadrianus'un Pantheon'a koydurttuğu ve "Bu yapıyı Marcus Agrippa yaptırdı" diyen yazıttan biliyoruz. Hatırlayacağınız gibi, o Pantheon'un karyatidli bir portikosu vardı.

Yani Agrippa karyatid fikrini orada inşa ettirdiği yapılarda kullanmak üzere Roma'ya taşımıştı. Ama göreceğimiz gibi, Atina'da da inşaat projeleri yürütmüştür. Yani Akropolis'te Augustus'un yanı sıra onun da onurlandırılmış olması şaşırtıcı değildir. Aslında bir anlamda onunki daha fark edilir bir anıttır. Akropolis'e çıkıp Propylaea'ya girerken Agrippa'nın bu heykeli ile karşılaşmak çok etkileyici olmalıydı. Bu anıt farklı tür bir Yunan mermerinden yapılmıştır. Bu Hymettus mermeridir, H-y-m-e-t-t-u-s. Hymettus Dağları'ndan çıkarılan bir mermer. Burada birazcık Pentelikon mermeri var ama çoğu Hymettus mermerinden. Yani Romalılar, daha doğrusu Yunanlar ve Romalılar çeşitli mermerler kullanıyorlardı ama hepsi Yunanistan mermeriydi. Burada, dünyanın başka yerlerinden getirtilen ithal mermerlerden söz etmiyoruz.

Akropolis'in aşağı kısmında Yunan Agora'sı yani bir toplantı ve pazar alanı olduğunu söylemiştim. Google Earth'den alınan bu hava fotoğrafında Yunan Agorası'nın günümüzdeki halini görüyoruz. Gördüğünüz gibi, açık dikdörtgen bir alan. Bazı kenarları üzerinde sütun dizileri var. Bunlardan biri bugün ayağa kaldırılmış durumda. Bu Helenistik Dönem'e ait üstü kapalı sütun dizisi, agora kazılarını yürüten Amerikalı arkeologlar tarafından ayağa kaldırılmış bir yapı ve burayı eserleri sergilemek için ve ofis olarak kullanıyorlar. Ama Yunanlar zamanında burada birden fazlası vardı. Bu Roma portikosunun karşılığı olan stoadır. Bunlara stoa diyorlardı. Yani burada bir Helenistik Dönem stoası görüyoruz. Burada da bir Klasik Çağ Yunan tapınağı olan Hephaisteion var. Ortada ise, Marcus Agrippa tarafından inşa edilen konser salonu yani Agrippa Odeionu yer alıyor. Bugün sözünü edeceğimiz bu yapı hakkında epey bilgi sahibiyiz.

Burada özellikle ilginç olan sanırım, Yunanların dini yapılarını Akropolis'e, toplantı ve pazaryerini de aşağı kısma inşa etmiş olmaları. Romalılar, forumları konusundaki karar verirken bu yaklaşımdan etkilenmiş olmaları. Ama sömestr başında bahsettiğimiz gibi, Yunan agoraları ile Roma forumları arasında belirgin farklar vardır. Yunan agorasında alanın odak noktası olan, önündeki alana egemen tek bir tapınak yoktur. Ayrıca bunların şekli kareye daha yakındır. Roma forumları ise hep tanımladığımız gibi, kısa kenarı üzerinde bir tapınak olan dikdörtgen alanlardır.

Atina'ya gidenleriniz varsa, Agora'nın da bulunduğu semtin adının Plaka olduğunu bilir. P-l-a-k-a, Plaka çok güzel, çok eğlenceli bir yer. Son yıllarda çok gelişti ve bugün İtalya'da olduğu gibi, tüm Akdeniz ülkelerinde her yerde görülen beyaz şemsiyeleri olan pastel rengi lokantalar,

dükkanlar var. 1970'lerde Atina'da iki yıl yaşadım, o zamanlar Plaka böyle görünmüyordu. Ama o zaman da şimdi olduğu gibi, eğer Yunan ruhunu görmek, masaların üstünde dans edip, tabak kırmak isterseniz oraya gitmeniz gerekirdi. Bunu 70'lerde kesinlikle yapabilirdiniz, şimdi daha az görülüyor. Ama Plaka'da hala Zorba'yı bulabileceğiniz yerler vardır.

Bu da Atina Agora'sının bir başka görüntüsü, panoramik bir görüntü. Klasik Çağ boyunca Helenistik Dönem'e kadar gelişmiş agorayı görüyoruz, ama bizim konu edeceğimiz yapı tam Yunan tapınağı ile Helenistik stoanın ortasına inşa edilen bu yapıdır. Bu, M.Ö. 15'lerde inşa edildiği tahmin edilen konser salonu, Agrippa Odeionu'dur. Şimdi bu yapıdan söz etmek istiyorum. Agrippa'nın inşa ettirdiği bu odeionun bizim için önemli olmasının en büyük nedeni, bunun fikirlerin sadece, bugün ve geçmiş derslerde hep söylediğimiz gibi, Yunanistan'dan Roma'ya gitmediğini, aynı zamanda İtalya'dan da Yunanistan'a geldiğini göstermesidir. Bu yapı, bunun en önemli örneğidir.

Çünkü, M.Ö. 15 yılında Agrippa için tasarlanan odeionunun, Ward-Perkins'den alınmış olan bu aksonometrik çizimine bakarsanız, bunun bu sömestrde gördüğümüz, Pompeii Odeion'nuna çok benzediğini görürsünüz. Bu hava fotoğrafında Pompeii Tiyatrosu'nun yanında görüyorsunuz. Pompeii Odeionu'nun M.Ö. 80 – 70 yılları arasında inşa edilmiş olduğunu hatırlayacaksınız. Romalıların Pompeii'yi kolonileştirmesinden hemen sonra yapılan oldukça erken bir yapı. Burada aynen bu plan uygulanmıştır. Yani Augustus Dönemi'nde Yunanistan Roma arasında önemli bir fikir ve mimar takası vardı. Bu örnekte Yunanistan'da inşa edilen bir yapıda bir İtalyan planı kullanılmış.

Pompeii yapısının tüm özelliklerini taşıdığını görüyoruz; yarım daire biçimli bir orkestra, *cuneus*'lara ayrılmış bir *cavea*, önde bir sahne; duvarlardan bazılarının önünde uzun duvar ayakları. Bu duvarda açık bir sütunlu galeri var. Burada, gördüğünüz gibi biri içte, diğeri dışta olmak üzere iki sıra sütun dizisi var. Konser dinlemeye gelen izleyecilerin bu portikodan içeri girdiklerini biliyoruz. Burada bir giriş daha var; buradan da müzisyenler ve onur konukları giriyordu. Dor sütunları, alınlığı ile küçük bir tapınak cephesi olarak tasarlanan bu giriş daha küçük. Yapının dışında da yüksek duvar ayakları görüyoruz. Ve tabii, tüm odeionlar gibi, bunun da üstü akustik için kapalıydı. Elbette, Pompeii'deki de çatılıydı.

Bir başka görüntü, Agrippa Odeionu'nun kesiti. Burada da aynı şeyleri görüyoruz; Yapının dışında uzun duvar ayakları; galeriye açılan izleyici

giriş; burada da daha küçük olan diğer giriş. Hepsi burada gayet net olarak görülüyor. Bu belki daha da iyi. Yapının dışardan nasıl görüldüğünü gösteren bir model. Burası küçük girişin bulunduğu kuzey cephesi. Tapınak gibi görünen çok basit bir yapı. Burada, altta duvara bitişik bir dizi sütun görüyoruz. Burada da, aralarında pencereler olan çok uzun duvar ayakları var. Oldukça geleneksel bir yapı, ama buradaki en önemli nokta, bu yapıda çok bariz bir biçimde daha erken bir İtalyan yapısının model alınmış olmasıdır.

Başlıklar da ilginç. Size gösterdiğim, içte ve dışta sütun dizileri olan galerileri hatırlayacaksınız. Dıştaki sütun dizisinde; tam hangisiydi, unuttum ama sanırım dıştaki dizide, burada gördüğünüz Korinth başlıkları kullanılmıştır. Burada iki farklı tipte başlık var. Bunlar dışta kullanılan Korinth başlıkları. Gördüğünüz gibi, akanthus yapraklarının arasından çıkan dar, zarif spiraller, volütler var. Diğer de bu tip. Akanthus yaprakları arasından çıkan lotus yapraklı bu tipi daha önce de görmüştük, ama bu çok sık kullanılan bir tip değildi.

Bu söylediğimiz gibi, Mısır başlıklarından esinlenilmiş bir tipti ve çok daha geç bir örnekte, Leptis Magna'da Septimus Severus Forumu'nda bir örneğini görmüştük. Yani Mısır'a özgü bir başlık burada karşımıza çıkıyor. Yani bu da mimarların, işverenlerin tüm coğrafyalardan model aldıklarını gösteren bir başka örnek. Burada sadece Pompeii Odeion'nu değil, Mısır'daki yapılar da model alınmış ve bu iki özellik gördüğünüz gibi, bu yapıda çok yeni, çok yaratıcı bir şekilde bir araya getirilmiş.

Agrippa Odeionu'nun geç dönem tarihine bakacak olursak, yıllardır öğrenciler bana hep bir soru sorarlar – bu yıl henüz bu soru sorulmadı – ama yıllardır şu soru sorulur: “Hocam, derslerde hep Roma mimarlığından Pantheon gibi, Colosseum gibi, sukemerleri gibi büyük mühendislik, mimarlık eserleri gösterdiniz. Bize bazen bu yapıların yıkımına neden olan yangınlardan, deprem gibi doğal afetlerden söz ettiniz. Ama hiç hatalı yapılmış bir Roma yapısından bahsetmediniz. Romalılar hep başarılı mıydı yoksa onların da arada bir yıkılan yapıları olur muydu?”. Ben de yanıt olarak hep bu yapıyı göstermişimdir. Çünkü evet, Romalılar da bazen hata yapmışlar; onların da bazı yapıları yıkılmıştır. Agrippa Odeionu da onlardan biridir.

Pausanias'ın yapıyı görüp tanımlamasından sonra çatı çökmüş. Çatı tamamen yıkılmış. Ama yine de Augustus zamanından Pausanias'ın yaşadığını 2. yüzyıla kadar epey uzun süre dayanmış. Ama sonra çökmüş

ve tümüyle yenilemek zorunda kalmışlar. Mimarlar aynı zamanda yapının kuzey cephesini de yenilemeye karar vermişler ve buraya yeni bir portiko eklemişlerdir. Bu arada, bu dönemde yapının işlevi de değiştirilmiş, odeion genel amaçlı bir konferans salonuna dönüştürülmüştür.

Yani M.S. 150 yılında kuzey cephesinin tamamen yenilendiğini görüyoruz. Yapmaya karar verdikleri şey çok ilginç. Bu küçük, geleneksel Dorik girişi, çok daha gösterişli bir hale getirmişler. Burada bir dizi erkek figürü görüyorsunuz. Bunlar tritonlar; t-r-i-t-o-n, denizkızlarının erkek versiyonu. Gördüğünüz gibi, bu bezemeli, yüksek kaideler üstüne triton figürleri yerleştirmişler. Figürlerin hareketleri birbirinin ayna görüntüsü gibi. Hareketlerin böyle birbirinin tersi olması yapının bu kuzey cephesinde, daha önce olmayan bir canlılık yaratmış. Bu değişikliğin M.S. 2. yüzyıl ortalarında yapıldığını tekrar hatırlatalım.

Bu tritonların çoğu, ilginç bir şekilde günümüze kadar gelmiştir. Onlardan geriye kalanları yüksek kaideleri üstünde hala görebilirsiniz. Bu fotoğrafta Agrippa Odeionu'nun Atina Akropolis'i ile ilişkisini de görüyorsunuz. Burada görünen Erechtheion. Agrippa'nın heykelinin durduğu büyük kaideyi de hemen burada görüyorsunuz. Bunun tasarımcıların bir seçimi olmadığını düşünmüyorum. Agrippa Odeionu için yer seçerlerken, muhakkak akıllarında bu yapıyla Akropolis'in girişindeki Agrippa heykeli arasında mimari bir diyalog kurmak vardı.

Roma'da Iulius Caesar Forumu'nu inşa ederken mimarların Venus Genetrix Tapınağı'yla Capitolinus Tepesi'ndeki Jupiter OMC Tapınağı arasında bir bağ kuracak şekilde bir tasarım yapmış olduklarını hatırlayacaksınız. Orada olduğu gibi, burada da bu ilişkinin özenle ayarlanmış olduğunu düşünüyorum. Bugün Agora'ya gittiğinizde, ayakta olan bir çok şey görüyorsunuz ama yerde de çok kalıntı vardır. Bu kalıntılar ve 1930'larda Amerikalı arkeologların yaptığı kazılar sayesinde, Ward-Perkins'den alınan bu rekonstrüksiyonun Agrippa Odeionu'nun görünümünü çok doğru bir şekilde yansıttığına inanıyoruz.

4. Bölüm. Roma Agora'sı ve Rüzgarlar Kulesi [00:41:13]

Atina'da Romalılar da kendilerine bir agora yapmışlardı. Şimdi bu Roma Agorası'nı göstermek istiyorum. Madem bir Yunan Agorası var, bir de Roma Agorası olmalıydı. Böyle bir yapıya gereksinim var mıydı bilemiyorum ama sanırım Caesar ve Augustus Atina'daki bu agorayla adlarını duyurmak istemişler. Hemen Yunan Agorası'nın yanında olan bu agoranın inşaatı Caesar zamanında başlamış Augustus zamanında

tamamlanmıştır. Burada bir resmini görüyoruz. Geniş, üstü açık kare bir alan; etrafında sütun dizileri ya da bu örnekte stoalar var; en üst kenarda da *tabernae* yani dükkanlar yer alıyor. Batı kenarında gösterişli bir kapısı var; bir kapı da doğu kenarında. Ama gördünüz gibi, bu farklı bir yapı. Yunan pazaryeri gibi planlanmış. Bu, kare ile dikdörtgen arası bir forma sahip ama Roma forumları gibi, uzun bir alan değil, ayrıca kısa kenar üzerinde bir tapınak yok. Yani burası Roma forumlarından ziyade Yunan agoraları gibi tasarlanmış.

Bu Google Earth görüntüsü agoranın günümüzdeki durumunu gösteriyor. Bu Yunan Agorası'ndaki Attalos Stoası. Yani Roma Agorası'nın bunun ne kadar yakınına yapılmış olduğunu görüyorsunuz. Burada etrafı sütunlarla çevrili açık alanı görüyoruz. Batı kapısını ve yukarıda ise doğu kapısını görüyorsunuz. Bu da Roma Agorası'nın Akropolis'ten çektiğim bir fotoğrafı. Batı kapısının arka kısmını görüyoruz. Kapının önünü de birazdan göreceğiz. Ve Plaka'nın evrim geçirmeden önceki halini görüyorsunuz. Ne demek istediğimi anlıyorsunuz, yani gördüğünüz gibi, etraftaki yapıların bazıları gerçekten dökülüyordu. Ama yine de keyifliydi.

Bu kapının bir görüntüsü. Roma Agora'sının bu kapısı Athena Archegetis Kapısı olarak adlandırılıyor. Burada iki ayrı resmini görüyoruz. Bu yapıya baktığınızda, Romalıların Atina'da inşa ettiği yapıların yavan bir türev olduğunu söyleyen Ward-Perkins ve diğerlerinin ne demek istediğini görüyorsunuz. Sanırım bu tip yapıları kastediyorlar. Çünkü Klasik Yunan yapılarına ne kadar çok benzediğini görüyorsunuz. Bu büyük Dorik sütunlar Propylaea'dakilere, Parthenon'dakilere çok benziyor. Triglifleri, metopları, üçgen alınlığını görüyorsunuz. Yunanların kırma alınlık kullandığını göremezsiniz. Onlar alınlıkları hep bir bütün olarak kullanmışlardır, bu anlamda bu dönem mimarisinde de çok tutucu bir yaklaşım söz konusuydu.

Bu kapının yapımının Caesar zamanında başlamış, Augustus zamanında tamamlanmış biliyoruz. Böyle olduğunu belirten bir yazıt var. Bir varsayım olmakla birlikte, alınlıkta Augustus'un torunu, Agrippa'nın oğlu Lucius Caesar'ın bir heykeli ya da portresi olduğu sanılıyor. Lucius Caesar 2 yılında ölmüştür. Burada Roma Agorası'nın günümüzdeki durumunu görüyoruz. Etrafında sütunları olan açık bir alan. Bir de burada, doğu kenarında çok iyi durumda korunmuş, ilginç bir yapı görüyorsunuz. Sekizgen şeklinde. Bu sekizgen yapıyı daha iyi gösteren bir başka fotoğraf.

Bu yapı Andronikos Horologionu ya da takma adıyla Rüzgarlar Kulesi. Hatırlaması daha kolay; Rüzgarlar Kulesi. Tarihi tartışmalı. Ben bu yapıyı M.Ö. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihliyorum. Ama farklı düşünenler de var. Buna biraz sonra değineceğim. Bu Rüzgarlar Kulesi'nin Akropolis'ten çektiğim bir resmi; Bu da bu inanılmaz yapının daha yakından bir görüntüsü. Burada da ne kadar iyi korunmuş olduğunu görüyorsunuz. Gördüğünüz gibi gerçekten sekiz kenarlı. Kapı sundurmalarından birini görüyorsunuz. Sütunlu, üçgen alınlıklı tapınak cephesine benzeyen iki sundurması var. Bir de yapıyı çevreleyen basamaklar var. Bunun bir saat kulesi; çok yenilikçi bir saat kulesi olduğuna inanılıyor.

Dediğim gibi, ben bunun Caesar zamanında, Geç Cumhuriyet Dönemi'nde inşa edilmiş olduğunu düşünüyorum. Ama, Atina arkeolojisi üzerine bir kitap yazmış, bu konuda uzman olan ve 1970'lerden beri Yunan Agorası'nda kazı çalışmaları yürüten, dolayısıyla buradaki mimariyi gerçek anlamda çok iyi bilen John Camp bunun daha erken olduğunu savunmaktadır. O bu yapıyı M.Ö. 150 – 125 arasına tarihlemekte ve yapıyı, zamanı saptama konusundaki merakları ve Atina'yla olan önemli ilişkileri nedeniyle Mısırlı Ptolemaioslar 'la; Mısır'ın Ptolemaios Krallığı ile ilişkilendirir. Aslında dayanağı var, haklı da olabilir.

Ama Geç Cumhuriyet Dönemi'nde de Mısır'la yakın ilişkiler olduğunu eklemek isterim. Yani Iulius Caesar'la Kleopatra arasındaki ilişkiyi düşünün. Akropolis'e Kleopatra ile Marcus Antonius'un heykelleri konmuştu. İki ülke arasında yoğun karşılıklı ilişki olduğunu biliyoruz. Kleopatra'nın kendisi de Atina'ya gelmişti. Yani Mısır'la ilintilendirilmek istendiğinde Caesar Dönemi'ne tarihlenmesi de, sanırım inandırıcılıktan uzak olmaz. Tarihi ne olursa olsun, bu kendi başına büyüleyici bir yapıdır, çünkü sekizgen planlıdır. Roma'da Nero zamanına kadar sekizgen bir yapı görmediğimizden söz etmiştik. Ama burada var. Leptis Magna'da Augustus zamanına tarihlenen pazaryerinde de başka bir örneğini görmüştük. Roma'dan önce, Ptolemaiosların etkisiyle mi emin değiliz ama, eyaletlerde ortaya çıkmış form. Bu da örneklerinden biri.

Anıtın bir başka görüntüsü ve bunu, Stuart ve Revett tarafından yapılmış bir gravürle kıyaslıyoruz. S-t-u-a-r-t ve R-e-v-e-t-t, Stuart ve Revett, 18. yüzyılda iyi durumdaki birçok Atina anıtının resmini çizmişlerdi. Burada sundurmalı girişi çok iyi bir şekilde görünüyor. Ayrıca tepesinde esen rüzgarın yönünü gösteren bir de rüzgar gülü var. Ama yapıyı Rüzgarlar Kulesi olarak isimlendirmemizin nedeni, sadece burada duran bu rüzgar gülü değil. Burada ayrıca yapının sekiz kenarında betimlenmiş olan rüzgar

personifikasyonları vardır. Erkek rüzgar figürlerinin betimlendiği bu friz burada gördüğünüz gibi, çok iyi durumda korunmuştur. Stuart ve Revett'in çizimine dikkatli bakarsanız, bir de güneş saati olduğunu görürsünüz. Her yüzde yer alan bu saatlerin zamanı göstermek üzere kullanıldığını söylememe tabii ki, gerek yok.

Kapılardaki sütun başlıkları, akanthus yaprakları arasında lotus yaprakları olan tiptedir. Yani bu da bir başka Mısır özelliğidir. Burada da, çok daha geç bir yapı olan Leptis Magna'daki Septimus Severus Forumu'ndaki gibi, Mısır tipi başlıklar kullanılmıştır. Rüzgar betimlemelerinden bir ayrıntı. Bu da, en azından birinin daha iyi görüldüğü bir başka ayrıntı. Yakından neye benzediklerini görüyoruz. Her birinin farklı bir atribüsü var. Bu da araştırmacıları bunlardan hangisinin hangi yön, hangi rüzgar olduğu konusunda tahminler yürütmesine neden olmuştur. Bu konuya burada girmeyeceğiz ama bu, üzerine epey zaman harcanmış bir konudur.

Yine çok iyi durumda korunmuş olan yapının iç kısmı da çok ilginçtir. Burada gördüğünüz gibi, tümüyle taştan yapılmıştır. Sekizgen plan yukarıda bir kubbeye dönüşüyor. Ve çok mükemmel bir şekilde yapılmış. Bu İtalya'da gördüğümüz Etrüsk veya Roma taş kubbelerinin çok ötesindedir. Burada yine, yüzyıllardır Yunan taşlarını işleyen ustalarının yeteneğini görüyoruz. Bu yapı bunu vurgulayan, gösterdiğim belki de en iyi örnek. Sekizgen formdan kubbeye geçiş olağanüstü. Atina'daki bu harika yapının; Andronikos Horologionu'nun, Rüzgarlar Kulesi'nin kubbesini yapmak için betona gereksinim duymamışlar.

5. Bölüm. Atina'daki Hadrianus Mimarlığı [00:50:58]

Bir diğer önemli Yunan hayranı imparator tabii ki, Hadrianus'du. Hadrianus'un Atina'ya üç kez geldiğini ve gezilerinin kesin tarihlerini biliyoruz. İlk ziyareti 124 – 125 yıllarındaydı, ardından 128 yılında tekrar geldi. Üçüncü ziyareti ise 131 – 132 yıllarında oldu. Size göstereceğim tüm yapılar da kabaca bu üç ziyaretiyle aynı yıllara tarihlenmektedir. İlk yapıyı bu gravürde görüyoruz. Bu bir sukemerî. Hadrianus 124 -125 yıllarında Atina'ya ilk geldiğinde "Atina halkına su sağlamalıyız" dedi ve Atina'da bir sukemerî inşa etmeleri için mimarlarını gönderdi.

Atina'nın en yüksek tepesi olan Lycabettus Tepesi'nde bir su deposu inşa edildi. Tepenin yamaçlarından birine, şehre bakan yamacına suyu şehre taşımak üzere bir yapı, bir tür köprü inşa ettiler. Bu yapıdan artık, birkaç kaide dışında geriye kalan bir şey yok. Ama neyse ki, yapı daha iyi durumdayken yapılan gravürler var. Bunlardan birini burada görüyorsunuz.

İon başlıkları kullanıldığını görüyorsunuz. Bu İonik başlıklarda, çok bariz bir şekilde Erechtheion'dakiler örnek alınmıştır. Yani Erechtheion Augustus zamanında olduğu gibi, Hadrianus zamanında da hala mimarların yol göstericisi, modeli olmayı sürdürüyordu.

Bir yazıt, bir de gayet olağanüstü bir şey görüyoruz. Sağdaki İonik başlığın üstüne dikkatle bakarsanız, kemerli bir lento ucu görürsünüz; düz bir lento ve kemerli bir lentonun başlangıcı. Bu bize ne anlatıyor? Yapının daha iyi durumda olduğu bir dönemde Stuart ve Revett tarafından yapılan bu gravür bize, bu yapıda bir düz lento, bir kemerli lento ve Hadrianus'un adının geçtiği bir de yazıt olduğunu anlatıyor. Bu, Tivoli'de Canopus'da, Ephesos'da Hadrianus Tapınağı'nda gördüğümüz kemerli lento ile aynı tip bir lentodur ve bize bu motifin Hadrianus'la özdeşleştiğini, sadece İtalya'da değil, imparatorluğun farklı yerlerinde de kullanıldığını ve bu yapının bir Hadrianus yapısı olduğunu söylüyor. Yani aynen Augustus zamanında olduğu gibi, fikir, motif ve mimar takası söz konusu.

Burada yine Google Earth'de Roma Agorası'nı görüyoruz. Onun hemen yanında Hadrianus Kütüphanesi; Hadrianus zamanında inşa edilen ve onun adını taşıyan bir kütüphane var. M.S.132 yılında inşa edilen bu yapı, Hadrianus'un Atina'yı son ziyaretiyle ilintilidir. Üst kısmında kütüphane binası bulunan büyük bir dikdörtgen alan olduğunu görüyoruz. Dışa taşkın sütunları olan bir cephesi var. Birazdan bunu daha iyi göreceğiz. Bu yine Akropolis'den çektiğim bir fotoğraf; üstü açık dikdörtgen alanın bugünkü görüntüsü. İçinde daha sonra inşa edilen başka yapılar var. Burada, üzerinde dışa taşkın sütunlar olduğunu göreceğimiz duvarın arkasını görüyoruz.

Perdenin sağında 132 yılında inşa edilen Hadrianus Kütüphanesi'nin planını görüyoruz. Ortada havuz, etrafında sütunlar bulunan üstü açık dikdörtgen bir alan; önde girişi, dışa taşkın sütunları olan bir cephesi, kenarlarda bölmeli ve dikdörtgen nişleri ve bir kenar üzerine yerleştirilmiş, iki yanda kanat benzeri mekanları var. Bu size, hiç kuşkusuz bunu hatırlatmış olmalı? Bu neresi?

Öğrenci: Barış Forumu.

Profesör Diana E. E. Kleiner: Forum Pacis, Barış Forumu ya da Vespasianus'un Roma'da inşa ettirdiği Templum Pacis. Burada da, neredeyse çok yakın bir benzeri söz konusu. Her ne kadar bu bir kütüphane, bu ise bir tapınak veya forum olsa da -- Aslında bu yapının

ne amaçla kullanıldığını kesin olarak bilmediğimizi söylemiştim, ama ganimetlerin ve Vespasianus'un, Flavianusların beğendiği sanat eserlerinin sergilendiği bir tür müze olabilir. Ama burada yine Yunanistan'dan Roma'ya değil, İtalya'dan Yunanistan'a gelen bir etki görüyoruz. Hadrianus için yapılan bu önemli kütüphane yapısı için yine Roma'dan önemli bir başka yapı model alınmış. Kullanım amacı farklı olsa da bir 2. yüzyıl yapısının planını aynen uygulamışlar.

Atina'daki Hadrianus Kütüphanesi'nin bir modelini ve içindeki yeşillikleri görüyorsunuz. Kütüphane binası arkaya yerleştirilmiş. Tipik Yunan tapınağına benzeyen, son derece tutucu bir girişi var. Bu duvarda üzerinde heykeller bulunan dışa taşkın sütunlar var. Bunlar Forum Transitorium'undakilere çok benziyor. Bu duvar hatırlayacağınız gibi, Forum Pacis'in bir kenarındaydı. Olasıkla burada da o duvar model alınmış. Girinti çıkıntılarla dalgalı bir duvar yaratmak konusunda Yunanlar ancak bu kadar ileri gitmişlerdir. Her ne kadar geleneksel unsurlarla duvara biraz hareket katılmışsa da, hala oldukça tutucu.

Burada, o duvardan; o cepheden bugün geriye kalanları görüyoruz. Duvar beyaz Pentelikon mermerinden yapılmış, sütunlar ise – bilmiyorum, oturduğunuz yerden görebiliyor musunuz ama hafif yeşil tonunda bir mermerden yapılmış. Bu Yunanistan'da Karystos'dan çıkarılan bir mermer. K-a-r-y-s-t-o-s. Burada yine, çeşitli ama sadece Yunanistan kaynaklı mermerlerin kullanılmış olduğunu görüyoruz. Yüksek kaliteli, farklı renklerde mermer almak için başka yerlere gitmelerine gerek yoktu.

Şimdi, bu yıl gördüğümüz yapılar arasında en karmaşık inşa tarihine sahip yapıdan söz etmek istiyorum. Biraz hızlı geçeceğim. Bu, Olympieion olarak adlandırılan Zeus Olympios Tapınağı'dır. Tapınak, Atina'ya yaptığı üçüncü gezi sırasında yani 131 – 132 yıllarında Hadrianus tarafından adanmıştır. Çok uzun bir inşa tarihi vardır. Yapımına Arkaik Çağ'da, Peisistratos zamanında başlanmıştır. Peisistratos Atinalı bir tirandı. Arkaik Çağ'da tapınak bir Dor tapınağı olarak yapılmaya başlandı.

Ama inşaat M.Ö. 6. yüzyılda, 510 yılında durdu. M.Ö. 174 yılında yani Helenistik Çağ'da yapımına tekrar başlandı, Suriye Kralı Antiochos Epiphanes, Cossutius isimli Romalı bir mimarı bu yapıyı bitirmekle görevlendirdi. Bu da ilginç; Helenistik Çağ'da Yunan bir kral Romalı bir mimara iş veriyor. Bu da aradaki alışveriş için bir örnek. Cossutius Korinth düzeni kullanmaya karar veriyor ve arşidrav seviyesine kadar yapıyı tamamlıyor. M.Ö. 164 yılında Antiochos öldüğünde yapı arşidrav

seviyesine kadar yükselmişti. M.Ö. 164 yılında Korinth düzeninde, arşidrav seviyesine kadar inşa edilmiş bir tapınak vardı

Atina Sulla tarafından M.Ö. 86 yılında yağmalanmıştı. Sulla'nın ne yaptığını hatırlayacaksınız. Aldığı 17 metrelik sütunlar bu tapınağın sütunlarıydı. Sulla bu sütunlara bakar ve "Bunları istiyorum" der ve çok sayıda sütunu, Roma'da yenilenmekte olan Jupiter OMC Tapınağı'nda kullanmak üzere Roma'ya götürür. Yani o sütunlar buradaki sütunlardı. Böylece Romalılar Korinth sütunları ve başlıklarıyla tanıştılar ve gördüğümüz gibi, Roma'nın ve tüm Roma İmparatorluğu'nun en sevilen başlığı haline geldi. Augustus bu yapıyı tamamlamak istedi, ama olmadı. Tapınağı bitirmek Hadrianus'a kaldı. Hadrianus da, 131 – 132 yıllarında Cossutius'un planına bağlı kalarak tapınağı tamamlattı.

Hadrianus tapınağa kendisinin ve Zeus'un heykellerini koydurttu. Zeus Yunan kültüründeki Jupiter'dir. Tapınağın bir tarafında Hadrianus heykeli, diğer tarafında Zeus heykeli vardı. Tapınağın dışında, avlusunda da ayrıca tonlarca, bir yığın başka Hadrianus heykeli vardı. Burada, Hadrianus tarafından tamamlanmış haliyle tapınağın o dönemde nasıl bir yapı olduğunu görüyoruz. Gördüğünüz gibi, bir Roma tapınağı değil, tipik bir Yunan tapınağı. Cephe vurgusu yok; biri Hadrianus heykelinin, diğeri Zeus, heykelinin olduğu mekana olmak üzere iki girişi var Tüm yapıyı çevreleyen sütunlar yani peripteral bir sütun dizisi var; merdiven de, aynı şekilde tüm yapıyı çevreliyor. Yani tipik bir Yunan tapınağı. 131 – 132 yılları; bu tarihlerde Roma'da da, Yunan ithali olarak tanımladığım Venus ve Roma Tapınağı inşa ediliyordu. Her ikisi de Hadrianus yapısıdır. Yani bu dönemde yine bu iki coğrafya arasında yaşanan karşılıklı bir alışveriş görüyoruz.

Olympieion'dan geriye kalanlar; sütunları, Korinth sütunlarını görüyorsunuz. Akropolis'den çektiğim bu resimde yapının yanında çok küçük kalan insanları görüyorsunuz yani çok büyük bir yapıydı. Olympieion'un yine bir Google Earth görüntüsü. Burada hem yapının şimdiki halini hem 3 boyutlu görünüm sayesinde eski halinin bir karışımını görüyorsunuz. Burada Olympieion'un korunagelen bazı sütunlarını görüyoruz. Son derece büyük, son derece güzeller. Bu yüksek kalite taş işçiliğine baktığınız zaman siz de benim gibi, Romalıların Jupiter Optimus Maximus Capitolinus Tapınağı'nın sütunlarını görünce, neden Korinth sütunlarını kendilerine en uygun tarz olarak seçtiklerini anlayacaksınız.

Hadrianus'un Atina'ya 130'larda yaptığı son gezisi sırasında şehrin ileri gelenleri, Hadrianus'un gelişine yetiştirmek üzere bir tak inşa etmek için harekete geçti. Karşılama töreninde altından geçmesi istenen bu tak, burada resmini gördüğünüz Hadrianus Takı'dır. Bu resimde günümüzdeki kalıntısını, perdenin sağında ise Stuart ve Revett'in çizimini görüyorsunuz. Bu da yine, oldukça tutucu bir yapı; Ortada tek basit bir kemeri var, duvar ayaklarında Korinth düzeni kullanılmış. Burada sütunlar olmalıydı. Alınlıklı ikinci bir katı var. Bu kırma bir alınlık değil; düz, geleneksel bir alınlık. Stuart ve Revett'in çiziminden antik dönemde ikinci kattaki *aedicula*'nın ortasında mermer bir levha olduğunu anlıyoruz.

Burada heykeller olduğunu biliyoruz. Her iki yüzde de heykeller olduğunu söyleyen bir yazıt var. Heykelleri çok enteresan; Takın eski Atina şehrine bakan yüzünde bir Theseus heykeli vardı ve bu taraftaki yazıtta "*Burası Atina, Theseus'un şehri*" yazılıydı, diğer yüzde ise, tabii ki – Hadrianus'a bağlılıklarını bildirmek, onu onurlandırmak ve kuşkusuz bir çıkar sağlamak üzere – bir Hadrianus heykeli ve "*Burası Atina, Theseus'un değil, Hadrianus'un şehri*" diyen bir yazıt vardı.

6. Bölüm. Mouseion Tepesi'ndeki Philopappos Anıtı [01:03:52]

Size bugün göstermek istediğim son anıt, kalbimde çok özel bir yeri olan, çok sevdiğim bir anıt. 1970'lerde Atina'da yaşadığım iki yıl bu anıt üzerine yazmakta olduğum bir kitap için çalıştım. Bu anıt Augustus ya da Hadrianus dönemine değil, daha ilginç bir şekilde Traianus Dönemi'ne tarihlenmektedir. Ama anıtın bu imparatorlarla da bir ilgisi yok. Anıt çok uzun adı olan bir adama aittir; adı Gaius Julius Antiochus Epiphanes Philopappos. Tabii, ismin tamamını hatırlamanıza gerek yok, kısaca Philopappos diyebilirsiniz.

Biografisi hakkında çok şey bildiğimiz ilginç bir kişilik. Örneğin bir Kommagene kralının oğlu olduğunu biliyoruz. K-o-m-m-a-g-e-n-e. Bu, Doğu Anadolu'da Helenistik bir krallıktı. Uzun bir süredir ülkeyi yönetenler akrabalardı. Kendisinin de kral olması beklenirken şansı yaver gitmedi ve Roma İmparatoru Vespasianus Kommagene'yi kuşatarak, bölgeyi bir Roma kolonisi haline getirdi. Kralı tahtan uzaklaştırdı, bir anlamda kendisi buranın yeni kralı oldu. Dolayısıyla Philopappos Romalılar yüzünden kral olamadı.

Ama, Roma'ya giderek bu durumu lehine çevirmiş gibi görünüyor. Nüfusunu, devrik bir kral olarak mevkisini kullanarak kendisini Roma' da *suffect consul* seçtirmiş. *Suffect consul* nedir? *Suffect consul* bir tür yedek

consul, yani normal *consul*'lerden biri işini yapacak durumda olmazsa, onun yerine *suffect consul* bakar. Yani Philopappos, bir anlamda birilerinin hastalanması ya da savaş gibi, askeri bir sefer gibi nedenlere gelememesi için dua ediyordu. Böylece onların yerini alabilirdi. Bir süre Roma'da kaldı, ama daha sonra Atina'ya geldi.

Atina'ya taşınır ve burada kendisine birçok ünvan verilir. En sonunda da Atina'da ölür ve buraya gömülür. Onun için yapılan bu mezar 114 – 116 yıllarına tarihlenmektedir. Tam tarihini bu kadar kesin olarak bilmemizin nedeni anıtın korunagelen yazıtıdır. Bu yazıtta Traianus'un adıyla birlikte anılan ünvanları var, burada kullanılan ünvanlar 114 – 116 yılları arasında aldığı ünvanlar, o tarihten sonra aldıkları yok. Bu nedenle de, yapının 114 – 116 yılları arasında inşa edildiğini biliyoruz. Yapıda göreceğimiz gibi, Philopappos'un hayatının en parlak olayı olan *processus consularis*'in yani, *consul* olduğu zaman yapılan törenin betimlendiği bir friz vardır.

Burada yine bu hava fotoğrafında, Akropolis'i ve Akropolis'le Mouseion Tepesi'nin ilişkisini görüyorsunuz. Şimdi bu çok ilginç; Mouseion Tepesi'nde tek bir anıt var, o da Philopappos Anıtı. Bu resmi ben çektim ve özellikle burada Herodes Atticus Odeionu'nun resmini çeken bu iki delikanlı sayesinde çok işe yarayan bir resim oldu. Buradan Mouseion Tepesi'ne doğru bakıyoruz. Gördüğünüz gibi, tam zirve de değil ama zirveye çok yakın bir yerde tek bir anıt var; Philopappos Anıtı. Şehrin üç büyük tepesinden biri üstünde tek başına bir anıt yapabilmek için ne kadar bedel ödedi, acaba? Burada görüyorsunuz. Mermerden, Pentelikon mermerinden yapılmış, zirveye yakın yerdeki yükseltiyi görüyorsunuz.

Bu yerleşim planında, tam Mouseion Tepesi'nin üstüne inşa edilen anıtın Akropolis'te hangi yapıyla ilişkisi var; hangi yapıyla hizalanmış? Erechtheion'la. Erechtheion Romalıların çok saygı duyduğu bir yapıydı. Anıt, Propylaea ile Parthenon arasında, tam olarak Erechtheion'la hizalanmış. Bu resimde tam Philopappos Anıtı'nın önünden Akropolis'e bakıyoruz. Atina'ya gittiğinizde bu anıtı görmek istemeseniz bile, buraya çıkın. Çünkü Mouseion Tepesi, Akropolis'in en güzel görüldüğü yerlerden biri. Ve burada gördüğünüz gibi, baktığınızı yerin tam karşısında Erechtheion var.

Şimdi Philopappos neden bir tepeye gömülmüş? Bu da ilginç bir nokta. Çünkü bu sömestr gördüğümüz mezar yapılarını düşünürseniz, hiç tepelere gömülen birilerini görmemiştik. Romalılar tepelere mezar yapmıyorlardı. Onlar ölülerini şehir duvarlarının dışındaki nekropollerde,

düz zemine gömüyorlardı. Gördüğümüz bütün mezarlar düz bir zemine inşa edilmişti. Philopappos neden bir tepede, zirveye yakın bir yere gömülmüş? Kitabı yazarken bu soruyu yanıtlamak üzere kendi atalarını, Anadolu'da Nemrut Dağı civarında yaşayan hanedanları araştırdım. Burada size en iyi korunmuş mezarlardan birini gösteriyorum. Bu da tam zirvede değil, zirvenin eteğinde. Hatta zirveye Philopappos mezarı kadar bile yakın değil, ama eteklerinde. Bu anıta dikkatli bakarsanız, burada bölgeye hükmeden hanedan üyelerinin oturur pozisyonda heykelleri olduğunu görürsünüz. Burası Philopappos'un geldiği yer.

Solda Philopappos Anıtı'nın günümüzdeki kalıntılarını görüyorsunuz. Pentelikon mermerinden çok özenle yapılmış. Düz bir kaide üzerinde yükselen bir tür kule mezar. Kavisli ikinci katta, Philopappos *consul* töreninde atlı araba içinde betimlenmiş. Nişlerin içinde, Nemrut Dağı'ndakilere çok benzer oturan heykeller var. Üsttekinin Philopappos'un kendisi olduğunu düşünüyoruz. Ortada, üstü çıplak, ama başı kırık. Burada togalı figür, yanında bir figür daha var, ikinci katta sağda da oturan bir erkek figürü var.

Bununla bağlantılı olarak neden Titus Takı'nı gösteriyorum? Çünkü Philopappos'un babasının ve amcasının Flaviusların yanında Yahudi Savaşları'na katıldığını biliyoruz. Tahtan el çektilmiş olmalarına rağmen bundan bir yarar sağlamak istemişlerdi. Philopappos Roma'ya gittiği zaman, Domitianus tarafından Velia Tepesi'nde, babası ve amcasının katıldığı savaşın onuruna dikilen bu anıtı görmeye gitmiş ve burada araba içinde betimlenen Titus tasvirini görmüş olmalı. Durumun, hiç kuşkusuz böyle olduğunu düşünüyorum. Kitabımda da, Philopappos'un *processus consularis* sahnesinin Titus Takı'ndaki zafer sahnesinden esinlendiği savı var. Ve olasılıkla bir rastlantı değil, Roma'da çok fazla Pentelikon mermeri yok, ama Titus Takı Yunan Pentelikon mermerinden yapılmıştır. Bu bir rastlantı mı? Sanmıyorum.

Bu, Philopappos Anıtı'nın antik çağdaki halinin yeniden canlandırması; *consul* töreni; ortada Philopappos tasviri; solda yazıt; Anıtı tarihlememize olanak sağlayan Traianus'un ünvanlarının olduğu yazıt, korunagelen bu ayak üstünde. En tepe de olasılıkla yazıtlı bir çatı katı vardır. Burada da yapının içini, daha doğrusu mezar odasından geriye kalan arka duvarı görüyoruz.

Bu mezar odasının restore edilmiş bir görüntüsü. Philopappos'un bedeninin bulunduğu lahit; Bir konsol üzerinde kendisinin, korunagelmiş olan

bir heykeli, naiskosu, n-a-i-s-k-o-s, yani mezarın içinde onun onuruna yapılmış bir tür kült yerini oluşturan sütunlar ve düz bir lento. Mezarın, kitabımda bulunan bu kesitine baktığımızda lahdi, Philopappos heykelini ve bunun dışardaki Philopappos tasvirleri ile hizalı olduğunu görüyoruz. Bu, atlı arabadaki tasviri ile bir kahramanvari bir çıplaklıkla betimlendiği tasvirin ortasına denk geliyor. *Consul* törenindeki tasvirde hayattaki, tepede ise ölümden sonraki hali betimlenmiş. Yani anıtta üç heykelle, üç kez onurlandırılmış.

Bunlar da ona eşlik eden figürler. Toga giymişler, çünkü *consul* töreni Roma'da yaşanmış. Elleri imparatorun korumaları gibi *fascies* taşıyorlar. Bu da Titus Takı ile olan ilişkisini göstermektedir. Burada Titus Takı'ndaki tören sahnesini, burada ise Philopappos'un tören sahnesini görüyoruz. Bana göre, sağdaki kesinlikle soldakinden esinlenilerek yapılmıştır. Atlı arabanın ayrıntılarına bakarsanız, arabayı süsleyen bir naiskos olduğunu görürsünüz. Naiskosun içindeki figür de, Hercules'den başkası değil. Elinde asasını tuttuğunu görüyoruz. Yani aynı Caracalla gibi, Philopappos'un da daha erkene tarihlenen bu örnekte kendini Hercules ile özdeşleştirdiğini görüyoruz. Baş, ne yazık ki çok iyi durumda değil, ama baştaki ayrıntıya bakarsanız, sakallı olduğunu ve başında ışınlı bir taç taşıdığını görürsünüz. Bununla, *consul* töreninde betimlenmiş olsa da, onun bir kraliyet ailesi üyesi olduğuna, ama aynı zamanda ölüme karşı kazandığı zafere gönderme yapıyor.

Nemrud Dağı'ndaki kabartmalardan birine bakarsak, ilginç bir betimleme görürüz. Kraliyet ailesiden birisi elinde asa tutan Hercules'le el sıkışıyor ve başında ışınlı bir taç var. Yani burada yine, Roma Dönemi eyalet sanatında çok sık gördüğümüz tipte, yaratıcı bir karışım görüyoruz. Anıt, net bir biçimde kısmen Roma özellikleri taşıyor, ama sahibinin kimliğinden, onun kendi atalarından da çok alıntı yapılmış. En üstte bir kahraman gibi betimlenmiş yarı çıplak Philopappos'u görüyoruz.

İlginç bir noktayı daha belirtmek üzere son bir görüntüye bakalım. Bu anıt Philopappos'un kızkardeşi Balbilla, B-a-l-b-i-l-l-a, tarafından yaptırılmış. Bu noktaya değinmek istedim, çünkü bu konuda fazla örnek yok. Yani hiç yok değil ama erkeklerin yaptırdığı anıtların yanında kadınlar tarafından yaptırılan anıt sayısı az. Erkeklere kıyasla daha az sayıda kadın anıt yaptırmış. Ama bilinen örnekler de çok ilginç yapılar. Bu mezarın da Balbilla tarafından yaptırıldığını biliyoruz. Bu kadın, Hadrianus'un karısı Sabina ile yakın arkadaşı. Aslında üçü birlikte Mısır'a, burada resmini gördüğünüz devasa Memnon Anıtı'nı görmek üzere Teb'e gitmişlerdi.

Balbilla, burada buraya geldiğini bildiren bir yazıt bırakmıştır.Yani bize bunu o söylüyor. Dersi sonlandırmak üzere, bunun Atina’da bir kadın tarafından yaptırılmış olağanüstü bir mezar örneği olduğunu söyleyelim. Hepinize teşekkürler.

[transkript sonu]

[başa dön](#)